

De què parla *El cor de la ciutat* (2000-2009). Estudi de l'agenda social del serial més llarg de la televisió catalana

LORENA GÓMEZ

Professora associada del Departament de Comunicació
de la Universitat Pompeu Fabra i membre del grup UNICA

lorena.gomez@upf.edu

Article rebut el 10/02/2011 i acceptat el 18/05/2011

Resum

A partir de l'anàlisi exhaustiva dels 1.906 capítols d'*El cor de la ciutat*, serial diari de prime time de tarda emès per TV3 (Televisió de Catalunya) del 2000 al 2009, aquest article resumeix part dels resultats obtinguts. A més del disseny metodològic específic, presentem una aproximació a les principals estratègies narratives d'introducció i de plantejament dels temes socials en la ficció. I identifiquem l'agenda dels temes d'interès social més rellevants que el serial ha posat a la consideració de la seva audiència. Els nuclis temàtics són tres: la conflictivitat social, els col·lectius amb risc d'exclusió i la definició de polítiques socials.

Paraules clau

Serial televisiu, ficció, tema d'interès social, problema social, agenda temàtica, Televisió de Catalunya.

Abstract

From a detailed analysis of the 1,906 episodes of *El cor de la ciutat*, the daily serial broadcast by TV3 (Televisió de Catalunya) on afternoon prime time from 2000 to 2009, this article summarises some of the results. In addition to the specific methodological design, we investigate the main narrative strategies regarding the introduction and approach to social issues in fiction. We also identify the agenda of the most relevant social issues the serial has presented to its audience for their consideration. There are three thematic clusters: social conflict, groups at risk of marginalisation and social policymaking.

Key words

TV serial, fiction, social issues, social problems, thematic agenda, Televisió de Catalunya.

1. Introducció

El camp d'anàlisi de les soap operas i de les telenovel·les assumeix que el repertori de temes i de problemes socials introduïts pels discursos de la ficció parteix de la seva definició prèvia en el context de producció i de recepció (Kottak 1991; Ramos 1997; Buonanno 1999; O'Donnell 1999; V. de Lopes 2002; Henderson 2007). Lluny del punt de vista objectivista, la definició de *problema social* està subjecta a l'activitat de reclamació pública a partir de la qual es focalitza l'atenció sobre unes condicions socials determinades i se situa un problema en una perspectiva particular des de la qual cal entendre'l, és a dir, se n'emfatitzen certs aspectes, se'n localitzen les causes (atribució de responsabilitats) i se'n recomana una solució, sovint exemplificada per mitjà de casos. El *framing* des de l'accepció cultural d'Hertog i McLeod (2001) o la denominada *tipificació de la naturalesa* del problema (Best 1988) esdevenen, doncs, una part integral de la construcció social dels problemes.

Des d'una perspectiva interpretativa, la realitat, com a producte social, ens duu a contemplar el món construït inter-subjectivament a través de les seves representacions en les interaccions dels actors socials (Schutz 2003/1974; Berger i Luckmann 2001/1966). Per Buonanno (1999, 2004), l'expe-

riència viscuda es distribueix en estratificacions dels mons de la vida, sent el de la ficció un estatus més de la realitat, superposat i en interacció amb el món de la vida quotidiana.

Seguint els preceptes de la visió consensual de la comunicació de James Carey (1988), la definició de la televisió com a *central storyteller* (Newcomb 1999), les bases dels *television studies* (Fiske i Hartley 1978) i la psicologia cultural (Bruner 2004), la sociòloga italiana descriu la ficció televisiva com el bard modern (relat de i per a nosaltres) amb què domestiquem el que és imprevisit o ens familiaritzem amb altres realitats possibles, tot contribuint al manteniment de la comunitat. Esdevé especialment significatiu observar com el manteniment de la comunitat no se ceneix exclusivament al sentit de conservació, sinó que implica també el rol de la ficció televisiva com a promotora i/o catalitzadora del canvi social quan articula les problemes vigents en marcs d'experiència consolidats.

En aquest sentit, la *soap opera* i la telenovel·la han estat descrites com a fòrum privilegiat de debat i/o repertori de temes –i específicament dels *social issues* (qüestions o assumptes d'interès social)– d'acord amb la seva estructura serial, la multiplicitat de punts de vista i la seva referencialitat. Autors com Henderson (2007) o Livingstone (1990) des de l'àmbit anglosaxó, o Ramos (1997) i V. de Lopes *et al.* (2002) des del llatinoamericà coincideixen a atribuir als serials televisius la

capacitat de facilitar la comprensió de certes qüestions socials més que no pas la de determinar-ne un consens.

Així, tot acceptant la hipòtesi que la ficció televisiva es nodreix, pel que fa als temes i els problemes socials que planteja, dels discursos socials i mediàtics (informatius preferentment) del seu entorn, ens interessa veure, a partir del global de temes que proposa el serial català estudi de cas, *El cor de la ciutat* (2000-2009), quins planteja com a qüestions d'interès social (*social issues*) –o en la seva definició de conflicte: problemes socials (*social problems*)– sobre les quals cal pensar i/o actuar. Per tant, a priori, ens fixarem en tots aquells temes abordats a *El cor de la ciutat* que poden tenir una dimensió pública o social en el context català contemporani –des de la drogodependència fins a les tasques assistencials, per exemple, quan es constitueixen com a objectes del discurs públic, tant per l'acció comunicativa de les institucions polítiques com de la resta d'agents socials–, d'entre els quals destriarem els plantejats com a assumptes o problemàtiques socials al si del serial.

2. *El cor de la ciutat*: producte i text audiovisual

El cor de la ciutat és l'únic serial de sobretaula de producció pròpia de Televisió de Catalunya amb un plantejament de serial obert, és a dir, sense final previst inicialment, que va superar els 1.900 capítols i els 9 anys d'emissió.¹ Es va estrenar l'11 de setembre de 2000 i es va tancar la nit del 23 de desembre de 2009, en la que constituïa la seva desena i última temporada a tall d'epíleg, ja que consta d'un sol bloc de 75 capítols en comptes dels 200 habituals.

Com la majoria de la ficció de producció pròpia de Televisió de Catalunya, *El cor de la ciutat* és una producció destinada al consum intern amb una identitat nacional molt marcada en el nivell de representació (referents territorials, lingüístics i culturals, especialment) (Castelló 2005). Es manté com a líder d'audiència en la seva franja horària d'emissió, la de sobretaula (de 15.40 h a 16.20 h, aproximadament), tot i que en termes absoluts va anar perdent seguidors en el decurs del temps, sobretot durant els darrers quatre anys.²

El cor de la ciutat s'estructura en temporades seguint el curs escolar. Els capítols tenen una durada aproximada de 30 minuts i s'han emès amb una sola pausa publicitària. Al llarg dels nou anys d'emissió l'han precedit el *Telenotícies migdia*, *El temps* i el programa de receptes *Cuines*, mentre que el magazín que ha completat la tarda de programació ha anat variant.³

Les rutines professionals que el Departament de Dramàtics de Televisió de Catalunya ha implementat en el decurs dels darrers quinze anys han permès agilitzar el procés de producció de la ficció serial i definir *El cor de la ciutat* com un text permeable a l'estat de l'opinió pública contemporània i a les queixes o als gustos manifestos de l'audiència, tal com apuntava Ortega (2002). La distància temporal és mínima pel que fa a la persona espectadora i permet tenir-la present en l'elaboració final del text. Si bé això no implica una dinàmica d'ingerència en les

trames, sí que reforça certs mecanismes de permeabilitat en la construcció de diàlegs i de referències contextuals contemporànies (Castelló i López 2007).

Cal tenir present també que Televisió de Catalunya, a més d'estar subjecte als imperatius econòmics de rendibilitat, és un emissor amb una voluntat social clara. L'equip de producció dedica una atenció especial a l'impacte del serial en premsa i sovint s'estableix un diàleg amb institucions, col·lectius, associacions i altres agents socials catalans representats d'alguna manera (identificables o assimilables als del serial) (Ortega 2002; Castelló 2005).

D'altra banda, *El cor de la ciutat* esdevé, des dels seus inicis, objecte de discurs per part de la mateixa Televisió de Catalunya per mitjà de les seccions diverses del magazín de tarda i de les retransmissions especials dels esdeveniments mediàtics que genera entorn del visionament popular del darrer capítol de cada temporada. En tots aquests espais d'entreteniment s'hi aborden tant aspectes relatius a la narració i als condicionants productius, com debats sobre els continguts tractats. Generalment, aquests debats es vinculen a la realitat social catalana, és a dir, són espais discursius en què els temps del serial es traslladen al fòrum de debat públic. Aquesta tasca promocional, de benefici simbiòtic entre serial i cadena, es complementa amb l'explotació d'internet com a vehicle de creació i de reforç de comunitats interpretatives virtuals.

El món representat a *El cor de la ciutat* es localitza geogràficament al barri barceloní de Sant Andreu i, eventualment, al de Sants. La seva voluntat realista s'accentua també en la dimensió temporal, ja que segueix la línia ja encetada per *Poblenou* i representa un present continu en paral·lel al del context d'emissió. Els personatges creixen amb la persona espectadora i cada capítol resumeix una jornada, essent l'estiu una el·lipsi temporal de la diegesi (*unrecorded existence*, Geraghty 1981). Els recursos de distorsió temporal (analepsis, prolepsis o el·lipsis biogràfiques) són extremament puntuals.⁴

En termes generals, hi predominen les trames serials amb durada variable entre la temporada i els cicles narratius més amplis, així com les trames de bloc, que permeten alternar històries entre les pauses nadalenques o de Setmana Santa. *El cor de la ciutat* aposta per una narrativa articulada sobre situacions d'interacció dialògiques en què l'acció, no del tot exclosa, es minimitza clarament (concentració als capítols finals destinats al *prime time* nocturn).

El serial parteix d'un protagonisme policèntric en què diversos individus de classe mitjana, treballadors autònoms i per compte d'altri,⁵ ubicats en un mateix context urbà, s'agrupen en nuclis familiars o mitjançant relacions socials diverses (amoroses, amicals, veïnals i laborals). Des de l'entramat complex de relacions paradigmàtiques que conformen, s'articulen múltiples històries simultànies i entrellaçades que, per definició estricta del model de *community soap* (Liebes i Livingstone 1998), es desenvoluparien de manera paral·lela i no jerarquitzada. Aquí cal introduir-hi certs matisos.

D'una banda, el punt de partida del serial semblaria marcar

un cert protagonisme del personatge de la Clara Bosch, la sortida de presó de la qual esdevé el detonant de moltes de les històries que transformen la situació inicial del barri.⁶ Però la centralitat del nucli familiar dels Bosch-Vidal es dilueix progressivament i el protagonisme del personatge femení perd tota vigència a partir de la segona temporada.

De fet, l'alternança del pes d'uns o altres personatges en el decurs del serial ens permet aïllar tres nuclis familiars amb més protagonisme: els Bosch-Vidal, els Peris-Noguera i els Borràs-Crespo. Tots tres apleguen personatges que es mantenen des dels inicis del serial –especialment els Peris-Noguera, sobre els quals es va articular el canvi d'escenari– i donen lloc a les històries més importants, tant en termes de presència (temps relatiu dedicat durant la temporada) com d'extensió (protagonitzant trames predominantment serials).⁷ Les històries conduïdes per aquests personatges fixos principals acostumen a tenir més repercussió en l'esdevenidor general de l'univers diegetic i impliquen a un nombre més elevat de personatges (de manera activa o passiva). Lògicament, la relació amb la persona espectadora guanya en intensitat conforme avança el serial i s'enriqueix el coneixement històric i biogràfic dels personatges.

A banda d'aquests nuclis familiars principals, hi ha tot un conjunt de personatges que conformen el rerefons social de l'univers del serial, alguns com a pur escenari o personatge col·lectiu –“comunitat veïnal”– i d'altres com a secundaris que, eventualment, protagonitzen trames.

La revitalització del panorama humà es duu a terme amb la introducció de personatges nous seguint dues estratègies bàsiques: o els personatges s'hi insereixen temporalment com a nuclis familiars més o menys autònoms (de relacions paradigmàtiques contingudes que permeten substituir-los a la fi de la temporada) o s'hi integren com a individus particulars amb un o més membres de la bateria estable de personatges, cosa que en facilita la permanència. Aquest joc de pesos i contrapesos en el protagonisme policèntric d'*El cor de la ciutat* requereix que l'estructura de personatges sigui observada temporada a temporada.

3. Un model de serial híbrid

El cor de la ciutat es presenta com un serial que pren com a referents les soaps britàniques que representen millor el model tradicional de la *community soap* realista sense perdre de vista els trets diferencials del model realista de la telenovel·la brasilera i altres fórmules de solvència contrastada a les *super-soaps* nord-americanes, que també han calat en els gustos de l'audiència mitjançant les produccions anteriors.

Tot i la seva voluntat de recuperar el relat de costums de *Poblenou* i d'apostar per un tractament més pròxim al realisme social britànic, al llarg de la seva trajectòria *El cor de la ciutat* es defineix com un model híbrid.

D'acord amb el grau de coherència textual entre temporades,

es dibuixen dues etapes: una *etapa de naixement* –temporades 1, 2, 3 i 4– i una *etapa de renaixement* –temporades 6, 7 i 8–, sent la darrera un exercici clar de reestructuració de l'univers diegetic i dels fils argumentals bàsics que han travessat el text fins aleshores. Entremig cal considerar la temporada 5 com a punt d'inflexió i la temporada 9 com a transgressió temàtica i narrativa que reclama un epíleg –temporada 10– que doni coherència textual al global del serial.

Així, l'etapa de naixement manté un cert equilibri entre el model de *community soap*, de voluntat realista, i el pes del component melodramàtic –triangles amorosos, revelació de secrets, venjances i traïcions, expiació de culpes o històries d'amor impossible–, que fa que s'apropi puntualment al model dinàstic i a la telenovel·la clàssica. La quarta temporada és, sens dubte, la que aposta de manera més ferma per la *soap* realista d'històries quotidianes i introdueix temes socials de caràcter més polèmic.

La ruptura la marca la cinquena temporada, en què Manel Bonany relleva Maria Jaén en la direcció argumental i reorienta el serial amb una línia de suspens que duu la marca Benet i Jornet i el regust dels arquetips tan ben explotats a *Nissaga de poder*.

L'etapa de renaixement reprèn l'estratègia inicial amb el canvi d'escenari –trasllat dels Peris a Sants– i la renovació de la comunitat de personatges, estructurada en nuclis familiars i ambients comuns (laborals o escolars). En aquest nou cicle també es recupera l'eix de relacions generacionals, ja que s'atorga un pes significatiu a les històries protagonitzades pel grup d'adolescents –entre l'institut i la discoteca– i es crea un nou agrupament amb trames secundàries pròpies, la tercera edat. L'etapa es tanca amb el retorn a Sant Andreu i el relleu progressiu i nítid dels nuclis familiars principals.

Tot i així, la vuitena temporada permet intuir la composició d'un univers diegetic estructurat sota paràmetres nous i variacions narratives cap a la trama policial i la intriga. Aquesta tendència es confirma en el darrer exercici: malgrat que manté una estructura de nuclis familiars fixos, la distribució de les trames en desvirtua el pes específic i tendeix a fragmentar-les. Les històries s'adscriuen en l'eix generacional, en els ambients o en els espais, però no de manera unívoca, sinó que tendeixen a proliferar o a implicar personatges a partir de diversos eixos.

4. Disseny metodològic

La contextualització de la producció audiovisual i el *close reading* del serial esbossat breument més amunt permeten elaborar el mapa descriptiu de l'estructura paradigmàtica de relacions sobre el qual s'articula el *món possible* ofert pel serial objecte d'estudi.

Els personatges (edat, gènere, professió), les seves relacions (parentesc, laborals, amoroses o socials diverses) i la seva adscripció als espais representats són els eixos per detectar

l'estructura organitzativa que serveix de base a les múltiples trames que integren cada temporada.

La temporada és, doncs, el segment que prenem com a referència per a la descomposició lineal del serial televisiu, a partir de la qual hem aplicat l'esquema de lectura de Milly Buonanno (metodologia *ad hoc* de l'Osservatorio Sulla Fiction Italiana, OFI). S'hi apunten, a més, els aspectes narratius que cal tenir en compte a l'hora de posar ordre als continguts del text com a variables rellevants per avaluar el procediment formal que instaura.

El nostre objectiu consisteix a delimitar l'agenda de temes d'interès social construïda per *El cor de la ciutat* al llarg del temps d'emissió i avaluar-la en termes de presència, recurrència i rellevància. Emprem l'anàlisi de contingut "com a investigació", tot flexibilitzant la categorització i les variables en detriment de l'estructuració i la quantificació de les dades obtingudes (Casetti i DiChio 1999:246). El que resulta interessant aquí és poder avaluar la fermesa o la valentia amb què el serial enfronta determinats *social issues* al si d'una temporada: més gran si ho fa amb un personatge consolidat en l'imaginari de l'audiència més que no pas amb un personatge nou introduït a tal efecte, per exemple. Ens allunyem de la comparació del contingut dels mitjans amb el món real o de l'avaluació de la imatge de grups socials concrets a la qual tradicionalment s'ha orientat la recerca sobre els serials televisius a partir d'aquesta tècnica.

La pregunta és: quins temes d'interès social (*social issues*) ha proposat *El cor de la ciutat* en la seva agenda de manera prioritària? I les hipòtesis de partida són:

1. *El cor de la ciutat* concentra la seva atenció sobre un conjunt limitat de temes d'interès social, que tracta de manera recurrent.

2. Els temes d'interès social a *El cor de la ciutat* s'introdueixen

a partir de personatges nous vinculats mínimament a la xarxa de relacions socials descrita pel serial.

3. Els temes d'interès social a *El cor de la ciutat* no es constitueixen com a trames de llarg recorregut ni els protagonitzen els personatges més destacats del món possible descrit pel serial.

Per seleccionar les variables partim de la tradició de la recerca sobre l'agenda setting aplicada preferentment, però no de manera exclusiva, als gèneres informatius (Gifreu *et al.* 2007; Gifreu i Gómez 2009) i ens remetem, pel que fa a la selecció de variables específiques de la ficció, als treballs de Geraghty (1991), Strange (2002) i, posteriorment, Henderson (2007). Sense oblidar el conjunt d'investigacions que aborden l'anàlisi textual dels serials: des dels treballs estructuralistes de Dyer *et al.* (1981) fins a l'aproximació sociosemiòtica als marcs interpretatius de Lacalle (2005, 2008).

Inicialment la mostra inclou les sinopsis reconstruïdes a partir del visionament dels 1.906 capítols que conformen la totalitat de l'univers a analitzar. En un primer estadi, la unitat d'anàlisi és la trama o història narrada. Les categories analítiques inclouen la identificació de la trama, el protagonista, el tema i el gènere narratiu (taula 1). En aquesta darrera variable, el valor per defecte és *drama*. Per tant, ens proposem valorar els components, principalment de comèdia, que es poden manifestar en algunes de les trames segons l'orientació variable que el serial ha adoptat al llarg del seu recorregut.

S'hi afegeixen els indicadors en escala d'interval per a la longitud de la trama: episòdica, de cicle narratiu mig (d'un mínim de 30 capítols o dilatades durant més d'un mes i mig d'emissió), de bloc (de 70 capítols, aproximadament, o del trimestre comprès entre vacances) i serial (de temporada o en continuïtat). S'hi introdueix un valor intermedi per identificar les històries que transcorren al llarg de dos dels tres blocs en

Taula 1. Categorització analítica: estudi de trames narratives

Identificació	Trama	(Descriptor: inclou subcategories predefinides de personatges i d'ambients)
	Protagonista	(Descriptor: personatge de la relació predefinida per a la temporada)
	Tema	(Descriptor: tema o problema)
	Gènere	Comèdia Intriga Altres (a definir)
Pes relatiu	Longitud de la trama	Episòdica o autoconclusiva
		Cicle narratiu mitjà (mínim 30 capítols)
		Bloc (1) (aprox. 70 capítols)
		Blocs (2) /70 + 30/70 capítols)
		Serial o en continuïtat
Localització	Temporada (1-10)	Bloc 1 (de setembre a desembre)
		Bloc 2 (de gener a Setmana Santa)
		Bloc 3 (de Setmana Santa a juliol)

Font: Elaboració pròpia.

què se subdivideix la temporada i empen aquests subsegments com a indicadors de localització –bloc 1, 2 o 3.

Dels resultats d'aquesta primera anàlisi de contingut obtenim una relació detallada dels temes abordats pel serial, de la qual seleccionem els relatius a qüestions d'interès social, que analitzarem en un segon estadi.

Arribats a aquest punt, entenem que la predeterminació de les categories d'anàlisi dels continguts pel que fa als temes d'interès social representats es desvia de la nostra voluntat interpretativa de l'objecte d'estudi. Adoptem un criteri de classificació basat en la definició de les unitats a partir de paraules clau que ens permet estructurar els temes per àmbits d'incidència o esferes d'acció, en què s'inclouen variables de gènere i d'edat (taula 2).⁸

Sobre la relació de temes d'interès social aïllada, tot mantenint la subdivisió per temporades, apliquem una segona graella analítica en la qual, a banda de les categories d'identificació de tema, personatge, gènere, trames i longitud de les trames, introduïm les variables destinades a avaluar la rellevància atorgada als *social issues* al si del serial.

En primer lloc, considerem com a variable de prioritització el pes específic que adquireix un tema –unitat d'anàlisi– en funció del temps que se li dedica, dimensió per a la qual proposem recuperar els indicadors en escala d'interval per a la

Taula 2. Esferes d'acció

Relacions amb un mateix i amb els altres	Sanitat
	Delinqüència
Família	Moviments i organització social
Relacions de parella	Justícia
Sexualitat	Política
Amor	Religió
Feina	Oci i cultura
Economia	Col·lectius de risc

Font: Elaboració pròpia.

longitud de la trama i introduir algunes variacions operatives per detectar-ne la continuïtat entre temporades (taula 3).

En segon lloc, atenem la qualitat dels personatges que les condueixen, d'acord amb el mapa de l'estructura paradigmàtica elaborat per temporades a la fase preliminar. Seguint els estudis anglosaxons (Buckingham 1987; Geraghty 1991) mesurem el valor biogràfic del personatge com a variable d'implicació de la persona espectadora (competència textual) i considerem si el o la protagonista és un personatge fix o ocasional. Situem, a més, com a valors intermedis els que ens permeten

Taula 3. Categorització analítica: estudi de l'agenda temàtica

Variables d'introducció	Valor biogràfic (coneixement acumulat) del personatge	Ocasional	Una temporada Mes d'una temporada/alterna Introducció a fix
			familiar
			sentimental
			professional
		Fix	Nuclis inicials
			Temporades intermèdies
Variables de prioritització	Variacions narratives	Gènere narratiu (comèdia, altres)	
		Escenari temporal (descriptor)	
		Escenari espacial (descriptor)	
		Ambient social (descriptor)	
	Longitud de la trama	Episòdica o cicle curt	
		Cicle narratiu mitjà	
		Bloc (1)	
		Blocs (1) en continuïtat	
		Bloc (2)	
		Blocs (2) en continuïtat	
		Temporada	
		Serial en continuïtat	
	Valor específic del personatge en l'estructura paradigmàtica	Protagonisme	Principal
			Secundari
			Escenari

Font: Elaboració pròpia.

considerar la bateria de personatges longitudinalment. Pel que fa al personatge ocasional, s'atendrà el que Lacalle (2008) descriu com a *relació amb el que és social* i que en el marc de la recerca precedent s'ha definit com a *relacions paradigmàtiques* en l'àmbit familiar, sentimental o sociolaboral (Allen 1985).

En darrer lloc, treballem amb la variable *introducció de temes d'interès social* i considerem diversos indicadors per a les dimensions *personatge* i *variacions narratives*. Així, observem si la introducció del tema respon a canvis d'escenari espacial o temporal, canvis d'ambient social (determinats sovint per l'aparició de nous espais, com ara l'institut de secundària, que possibilita temes en l'àmbit educatiu) o canvis de gènere narratiu. En aquest darrer cas, els canvis poden derivar de l'adscripció d'algunes trames als gèneres de comèdia o d'intriga, o del biaix més generalitzat que pot experimentar el serial d'una temporada a l'altra (la renovació de l'equip de guionistes és una característica intrínseca del sistema de producció d'aquest serial català).

Descartem altres variables de caràcter extratextual, com ara la reorientació del públic objectiu del serial o les incidències derivades de factors de producció (la rescissió de contracte dels actors o els relleus en l'equip de guionistes, per exemple).⁹

Les dimensions descrites per a la variable *introducció de temes d'interès social* no es prescriuen com a excloents, ja que un tema es pot abordar a partir d'una trama protagonitzada per un personatge fix del qual es reorienta l'evolució amb nous arcs narratius a partir d'un canvi d'ambient.

En definitiva, aquesta fase analítica, des de la hipòtesi de l'agenda setting, ens permet aïllar els temes d'interès social que el serial, com a partícip peculiar del fòrum que és el sistema televisiu, situa com a prioritaris en l'actualitat de l'agenda pública dels seus espectadors. És a dir, els que destaca com a qüestions de relleu sobre les quals cal parlar i fixar l'imaginari.

Sense entrar a confrontar gèneres de ficció i de realitat, sí que volem apuntar aquí que els estudis sobre els efectes de *priming* aplicats a la ficció des de la psicologia cognitiva mostren com la ficció, igual que les notícies, pot influir en els judicis sobre la urgència relativa amb què els problemes socials (narrats) han de ser debatuts o redreçats (Strange 2002:277).

4. Resultats: l'agenda de temes d'interès social

De què parla, doncs, *El cor de la ciutat*? És obvi que ens parla de les relacions interpersonals –de l'amor, de l'amistat, de la família– i de les relacions amb un mateix –de crisis d'identitat, de processos de construcció del dol, d'històries de superació personal. I sobre aquests pilars introdueix històries de lluita per la custòdia dels fills, la violència domèstica, la reafirmació de la identitat sexual, les drogodependències o els processos de reinserció social.

El ventall de temes d'interès social rellevants a *El cor de la ciutat* d'acord amb els criteris de reagrupament de la nostra recerca, es poden resumir en tres grans línies:

- *conflictivitat social* (delinqüència, violència domèstica i assetjament),
- *col·lectius amb risc d'exclusió* (per estigmes jurídics, d'identitat sexual o de gènere, malalties i discapacitats, o raons socioeconòmiques i culturals en el cas dels immigrants), i
- *definició de polítiques públiques i/o del marc juridicolegal* (a partir de problemàtiques sociosanitàries o socioeconòmiques, com ara: l'atur, l'avortament o el dret a morir dignament).

L'exploració del mapa temàtic d'*El cor de la ciutat* també ens ha permès aïllar les principals estratègies d'introducció i plantejament dels temes socials, tant al si d'una mateixa temporada com en la comparativa transversal:

1. Doble plantejament de temes socials en el marc d'una temporada. Un mateix tema s'aborda a partir de dos (o més) trames simultànies conduïdes per personatges diferents, amb o sense relació entre si. La rellevància donada a una i altra pot variar (personatge fix i personatge ocasional, o trama serial i trama de bloc). Aquesta estratègia permet diversificar el tractament narratiu dels temes i/o de les variables de representació.
2. Concentració dels temes i dels problemes socials en un nombre reduït de personatges –generalment fixos i principals– que es presenten de manera encadenada en el decurs d'una temporada, de tal manera que el primer forneix les claus contextuais per a l'emergència dels següents.
3. Recurrència de temes socials entre temporades, amb variacions en termes de rellevància –personatge principal/secundari, trames serials/bloc/cicle–, que permeten distingir dues aplicacions: a) la introducció progressiva de problemàtiques socials que no estan consolidades en l'imaginari televisiu i/o generen un rebuig social clar (exemples: els maltractaments infantils com a sospita a la segona temporada i com a realitat efectiva a la quarta); o b) la ressonància de temes socials introduïts com a rellevants des de l'inici (com ara la reinserció social d'expresidaris).

Retornant a les hipòtesis de partida, se'n confirma la primera: *El cor de la ciutat* concentra la seva atenció sobre un conjunt limitat de temes d'interès social que tracta de manera recurrent.

En efecte, són excepcionals els casos únics pel que fa al plantejament de temàtiques socials amb repercussió pública: violador múltiple, transsexualitat, auxili al suïcidi i moviment *okupa*.

El primer correspon a les desviacions, respecte del model predominant, de la cinquena temporada –en què s'introdueix la intriga entorn de la identitat del violador al barri, sobre la qual s'articula la renovació del teixit de personatges ocasionals com a possibles sospitosos. No és, però, l'únic cas de violació narrat a *El cor de la ciutat*, però sí el que constitueix un tema rellevant tant pel tractament serial com per la qualitat i l'amplitud de la xarxa de personatges implicats a partir de les diverses víctimes. En la mateixa línia de desviació del model situaríem la integració d'una organització criminal mafiosa en la novena temporada, a partir de la trama de l'ocultació d'un cadàver. Tot i que tampoc no és la primera incursió en aquests temes, sí que és la més destacada.

La transsexualitat esdevé una excepció notable si tenim en compte que és l'única aparició de la disfòria de gènere. D'acord amb el tractament que rep a *El cor de la ciutat*, però, és fàcilment assimilable a les temàtiques de risc d'exclusió i identitat sexual amb les quals s'unifica el col·lectiu de lesbianes, homosexuals, transsexuals i bisexuals en les seves reivindicacions públiques a Espanya.¹⁰

Tots ells han estat representats com a subjectes del món possible d'*El cor de la ciutat* al llarg de la seva trajectòria, a través de personatges fixos i d'ocasionals amb diferent grau de protagonisme. De la seva presència en trames on es definissin temes d'interès social rellevant –per extensió, protagonisme i recurrència– destaquen l'homosexualitat lligada a la construcció de la identitat en l'adolescència i les actituds homòfobes (taula 4). Contràriament, la bisexualitat ha constituït un tema de rellevància menor en trames de triangles amorosos i sexuals, i l'única parella de lesbianes a *El cor de la ciutat* ha conduït una trama gairebé episòdica de ruptura sentimental i de disputa per la custòdia del fill.

En canvi, tot i que el podem agrupar amb altres temes vinculats a la salut i a la preparació de la mort, i trobem incursions dialògiques prèvies o situacions i trames afins, l'auxili al suïcidi és un tema d'interès social abordat de manera rellevant en una sola ocasió.¹¹ Igual que el moviment *okupa* –aquest amb personatges nous–, es configura a partir d'un desenvolupament serial que implica una xarxa prou àmplia de personatges, ja sigui per la vinculació complexa dels protagonistes

amb la comunitat veïnal o per l'afectació que comporta al barri com a col·lectiu.

Els quatre *social issues* destacats aquí es caracteritzen pel grau de controvèrsia alt que generen en el context social de producció i de recepció d'*El cor de la ciutat*, és a dir, la societat catalana contemporània en què circulen com a discursos mediàtics. De tots se'n poden resseguir referents clars en els fets de l'actualitat informativa que, o bé s'han encabint en les seccions de successos, societat i política de la premsa coetània –com el violador de l'Eixample barceloní o els desallotjaments *okupes* dels darrers anys–,¹² o bé han esdevingut objecte de reclam de l'atenció pública per promoure canvis en el marc juridicolegal o mèdic –la definició de la transsexualitat, el dret a la mort digna o com procedir amb els violadors reincidents en són exemples.¹³

En contrast amb aquesta reflexió inicial, tant la segona com la tercera hipòtesi formulades entorn de la rellevància que el serial atorga als temes d'interès social queden refutades, ja que les variables *introducció* i *pes específic* de les trames no es validen per a la totalitat.

Així, plantejàvem el que podríem descriure com una aposta continguda i prudent envers els temes d'interès social a *El cor de la ciutat* pel que fa a la manera d'introduir-los, que no podem generalitzar per a tots els casos.

Segona hipòtesi: Els temes d'interès social a *El cor de la ciutat* s'hi introdueixen a partir de personatges nous vinculats mínimament a la xarxa de relacions socials descrita pel serial.

Taula 4. Homosexualitat i risc d'exclusió

Casos destacats (ordre cronològic)

Tema	Temporada	Protagonista	Longitud
Definició de la identitat sexual (adult)	1	Ocasional	Ciclo medio
Relació heterosexual temporal (amiga)	2	(escenari) <i>Lluís "El Fato"</i>	(episod. T. 1)
Definició de la identitat sexual (adolescent)	3	Fix	2 blocs
Autoafirmació i acceptació en el grup d'iguals		(principal) <i>Max Carbó</i>	
Homofòbia en l'àmbit familiar (adolescent)	4	Fix	Cicle mitjà
Rebuig del padrastre: malaltia psicològica		(principal) <i>Max Carbó</i>	
Homofòbia en l'àmbit familiar (jove)	6	Fix	Episòdica
Acceptació del pare biològic		(principal) <i>Max Carbó</i>	
Definició de la identitat sexual (adolescent)	7	Ocasional T. 7-8	Cicle mitjà
Negació, crisi, acceptació personal i social		(secundari) <i>Enric Viadé</i>	
Homofòbia - grup d'iguals (adolescent/jove) (doble cas: agressió física)	7	Ocasional T. 7-8	Cicle mitjà
		(secundari) <i>Enric Viadé</i>	
Homofòbia en l'àmbit familiar	7	Ocasional T. 7-8	Cicle mitjà
Rebuig del pare versus l'avi	8	(secundari) <i>Enric Viadé</i>	(episod. T. 8)

Font: Elaboració pròpia.

Tal com hem exposat més amunt, la majoria dels temes d'interès social a *El cor de la ciutat* es tracten en més d'una ocasió. Consegüentment, en agrupar i comparar els casos més rellevants, els resultats apunten a la combinació de trames on el tema s'introdueix a partir de personatges ocasionals o nous amb trames conduïdes per personatges fixos, principals i/o secundaris, arrelats a la xarxa comunitària del món diegètic. Aquest esquema és comú per a totes les temàtiques destacades, a excepció d'aquelles en què els delictes contra la indemnitat sexual, la vida i la salut pública permeten fixar un patró estable d'introducció exclusivament mitjançant personatges nous.¹⁴

Tercera hipòtesi: Els temes d'interès social (*social issues*) a *El cor de la ciutat* no es constitueixen com a trames de llarg recorregut ni els protagonitzen els personatges més destacats del món possible descrit pel serial.

La tercera hipòtesi quedaria refutada des del moment que gairebé tots els casos detectats en l'anàlisi segmentat per temporades responen positivament a la variable *rellevància de longitud de la trama*. És a dir, tenen un recorregut d'un o dos blocs, quan no serial. Les trames de cicle mitjà acostumen a correspondre a temes d'interès social que es representen per duplicat en el marc de la temporada o que responen a una estratègia de multiplicat de casos en el decurs del serial.

Entre els primers hi ha la doble representació de la reinserció social d'expresidiàries i la reincidència en el consum d'opiacis de la primera temporada, que es concentren sobre el perso-

natge ocasional de Lali Carbó, com a rèplica dels processos reeixits dels personatges fixos o, en termes parells, pel que fa l'actitud de sacrifici personal pel bé dels fills –els toxicòmans reincidents de l'epíleg, Íngrid i David Peris (taula 5).

Pel que fa als casos que responen a la recurrència temàtica entre temporades, destaquem la introducció progressiva de *social issues* com l'alcoholisme o el maltractament infantil, sovint amb el suport d'una estratègia de concentració de problemàtiques socials sobre un personatge.

En sentit invers, la ressonància de temes d'interès social tractats de manera serial que es recuperen en trames breus s'aplica a la reinserció social d'expresidiàries (temporades 1 i 7) o a l'assetjament escolar (temporades 6 i 9), si bé és un recurs constant, ja que, com hem apuntat, permet diversificar aspectes del tractament –maternitat *versus* avortament– o introduir-hi variants noves –com la violència de gènere o l'alcoholisme en l'adolescència– (taula 6).

Exclusivament en trames de cicle mitjà només hem aïllat dues problemàtiques: l'assetjament sexual i l'homofòbia al si familiar o entre el grup d'iguals, sovint com a complementària de la trama de definició de la identitat sexual durant l'adolescència, mentre que els dos casos detectats en tractament de cicle curt o gairebé episòdic (xenofòbia i extorsió en l'àmbit laboral) s'inclouen en l'epígraf *immigració* amb direccionalitat oposada (autòcton a immigrant i viceversa).

Pel que fa a la variable *protagonisme*, cal recordar una vegada més que la recurrència constatada per a la majoria dels

Taula 5. Drogodependències (1)

Casos destacats (ordre cronològic)

Tema	Temporada	Protagonista	Longitud
Toxicòmana reincident (adulta) (heroïna) Expresidiària, reinserció fallida: sobredosi	1	Ocasional (secundari) <i>Lali Carbó</i>	Cicle mitjà
Toxicòman reincident (adult) (heroïna) Crisi d'identitat. Rehabilitació clínica aconseguida (suport familiar)	1	Fix (principal) <i>Jordi Vidal</i>	Bloc
Consum de drogues en l'adolescència Detecció precoç (familiar). Tractament psicològic (causes)	1	Fix (principal) <i>Núria Vidal</i>	Cicle mitjà
Toxicòmana jove (fàrmacs) (riscos) Depressió. Rehabilitació mèdica fallida, superació amb suport familiar	4	Fix (principal) <i>Marta Vendrell</i>	2 blocs
Toxicòmana jove (fàrmacs) (estigma) Depressió. Desintoxicació representada: superació amb suport familiar	7	Fix (secundari) <i>Juani Galiana</i>	2 blocs
Toxicòmana reincident (opiacis) (gestant) Abandona el bebè. Segona oportunitat fallida. Però recupera l'instint maternal	10	Ocasional (secundari) <i>Íngrid</i>	Cicle mitjà
Toxicòman reincident (cocaïna) (*) Recaiguda. Conseqüències (família, feina). Segona oportunitat per amor paternal	10	Fix (principal) <i>David Peris</i>	Serial (epíleg: bloc únic)

Font: Elaboració pròpia.

Taula 6. Drogodependències (2). Alcoholisme

Casos destacats (ordre cronològic)

Tema	Temporada	Protagonista	Longitud
Consum excessiu d'alcohol (temporal) Vídua (dol) que perd la custòdia de la filla	2	Fix (secundari) <i>Mari Esteve</i>	Bloc
Alcoholisme (depressió). Persona sense llar amb recaiguda postreinserció. Rehabilitació clínica (no representada)	2 3	Ocasional T. 2-3 (secundari) <i>Iolanda</i>	Cicle mitjà (2 alterns)
Alcoholisme (depressió). Conseqüències familiars i riscos socials. Rehabilitació en família no reeixida plenament (marxa)	3	Fix (principal) <i>Quim Noguera</i>	Serial-temporada
Alcoholisme (depressió). Conseqüències per a la salut (mort per cirrosi)	6	Ocasional T. 2-6 (secundari) <i>Andreu Ferrero</i>	Bloc
Alcoholisme i adolescència . Detecció tardana (minusvaloració familiar). Conseqüències per a la salut (coma etílic). Rehabilitació clínica (no representada)	10	Fix T. 6 i 8-10 (secundari) <i>Àlex Amorós</i>	Serial (epíleg: bloc únic)

Font: Elaboració pròpia.

casos rellevants apunta a l'alternança de personatges fixos, principals o secundaris, i personatges ocasionals.

5. Conclusions

Contràriament a les nostres hipòtesis inicials, l'agenda temàtica d'*El cor de la ciutat* apunta a una presència constant i destacada de temes d'interès social.

D'una banda, constatem que la recurrència temàtica característica del serial respon a estratègies d'introducció i de plantejament dels temes d'interès social orientades a facilitar-ne un tractament diversificat dins de la temporada. De l'altra, aïllem dues característiques ulteriors del serial: la inquietud manifesta sobre problemàtiques emergents en el debat públic català i l'atenció permanent cap a qüestions més consolidades en l'imaginari social.

A la primera s'hi adscriu l'estratègia de sensibilització progressiva per mitjà de múltiples casos en diferents temporades, o alternativament, el que podem descriure com un plantejament rellevant. Entenem així els temes en què el protagonisme recau en un personatge fix principal, del qual la persona espectadora fidel té un coneixement biogràfic ampli, i en què la història es desenvolupa de manera serial. D'aquests, hem destacat els casos únics que permeten la inferència lògica del context social i informatiu coetani i la disseminació entre gran part de la bateria de personatges, sent paradigmàtic l'auxili al suïcidi per la controvèrsia introduïda de manera prioritària. Però també són *social issues* rellevants les conductes delictives juvenils, l'atur, el risc d'exclusió o la discapacitat psíquica en la vida adulta.

La qual cosa ens permet concloure que *El cor de la ciutat* (2000-2009) suposa una aposta ferma per la narració de les històries en què es dona visibilitat a qüestions d'interès social i es constitueix com un fòrum privilegiat de la societat catalana de la darrera dècada.

Notes

- 1 El rècord l'ostenta *Guiding Light* (CBS), que va tancar poc abans, el 18 de setembre de 2009, i va superar els 15.700 capítols en 72 anys. A Espanya, Goenkale (ETB, 1994), coetani de *Poblenou*, arriba el juliol de 2010 als 3.000 capítols.
- 2 En arribar als 1.000 capítols, durant la cinquena temporada, mantenia una quota de pantalla del 42,1%. Tot i que després va baixar al 35,1% amb la renovació del serial i que des de la setena temporada els resultats són inferiors al 30%, continua mantenint-se clarament per sobre de la quota mitjana anual de TV3 –que fins a la sisena temporada duplicava– (índex d'aportació a la cadena positiu).
- 3 *La Columna* de Julia Otero (2000-2004) i *El Club* d'Albert Om (2004-2009), donen pas, el setembre de 2009, al *Divendres* conduït per Espartac Peran i Xavi Coral, que acompanya el tancament del serial.
- 4 Les anàlisis més significatives les trobem a la sisena temporada (detonant en període estival) i a la novena (alterant el punt de vista enunciatiu a intern múltiple per trames policiaques).
- 5 En termes generals, aposta per la sobrerrepresentació habitual del sector serveis, que resulta més adient narrativament perquè procura llocs de trobada entre els personatges.
- 6 A més, com a reincorporada a la comunitat, juga inicialment el rol

de narradora i s'evita recórrer a figures enunciatives que trenquen la neutralitat aparent del relat.

- 7 Amb motiu de la finalització, Televisió de Catalunya emet al llarg de l'estiu del 2009 un resum del serial en capítols d'una hora que segueix l'eix d'evolució dels personatges principals. *Històries del cor* es basa, justament, en aquests tres nuclis familiars.
- 8 Seguim el model d'anàlisi etnogràfic de contingut proposat per Altheide (1996). Les fonts documentals inicials són els informes de la VQPT de la RAI, la proposta de Berrio (1999) i els estudis sociològics aplicats al context català que permeten obtenir indicis sobre el grau de controvèrsia dels temes socials (Giner, 1998; Andrés, 2001). A més dels escassos estudis aplicats als serials catalans ja citats, els precedents significatius són aproximacions analítiques puntuals –de Gallego (1999) a Sáez (2008).
- 9 Tot i que se'n detecten múltiples incidències a *El cor de la ciutat*, com a serial d'estructura oberta (embarassos o accidents amb conseqüències visibles), i sovint es fan públics a les xarxes socials o als textos secundaris d'*El cor de la ciutat* (en magazins o a la mateixa web), no podem incloure aquestes variables d'anàlisi sense abordar l'estudi de l'emissor.
- 10 La darrera Manifestación del Orgullo Gay organitzada per la Federación Estatal de Lesbianas, Homosexuales, Transexuales y Bisexuales (FELGTB) i el col·lectiu de Madrid COGAM que es va dur a terme a la capital espanyola el 3 de juliol de 2010, justament l'encapçalava el lema “Por la igualdad Trans”. Reclamaven el reconeixement de la diversitat en l'àmbit educatiu i laboral, mesures de discriminació positiva i un sistema sanitari que faciliti el procés transsexualitzador (inclosa la reassignació quirúrgica) a totes les comunitats autònomes. I instaven l'Organització Mundial de la Salut a retirar la transsexualitat de la classificació internacional de malalties.
- 11 La primera temporada inclou el relat verbal de l'exacerdot gal·lès Matt Collins d'un auxili al suïcidi. La segona narra el tràngol dels Peris quan desconnecten la seva filla, en mort cerebral per un accident de trànsit. Mentre que la cinquena ens presenta Toni Esteve com a malalt en fase terminal que planeja suïcidar-se. Però els discursos més explícits sobre la mort reapareixen a l'epíleg d'*El cor de la ciutat* en la trama de “celebració de la vida” amb què s'acomien els personatges de la tercera edat.
- 12 L'okupació com a conflicte social vinculat a l'especulació immobiliària emergeix a *El cor de la ciutat* just després dels desallotjaments de La Makabra i, posteriorment, Can Ricart, al final del 2006. L'antiga nau industrial del Poblenou va ser okupada durant sis anys com a alberg i centre cívic i cultural on assajaven membres d'escoles d'arts escèniques o companyies circenses reconegudes, com el Circ Cric, que es van pronunciar en contra de l'actuació policial.
- 13 L'eutanàsia i el suïcidi assistit són qüestions sotmeses encara avui a un debat social fort que no ha generat iniciatives polítiques sòlides ni canvis en el marc legal espanyol. Casualment, la primera incursió televisiva (*Periodistas*, Globomedia, 1998) precedeix el cas informatiu més rellevant, el de Ramón Sampedro. *El cor de la ciutat* tracta aquest tema el 2004, quan se'n construeixen nous imaginaris des de la ficció (*Mar adentro*, d'Alejandro Amenábar,

n'és coetània). La polèmica roman oberta i visible avui en altres formats (p. ex.: *Banda ampla*, 28 d'abril de 2011).

També la reinserció de violadors múltiples és objecte de debat en paral·lel a l'emissió del serial. El referent destacat és Martínez Sigul, “el segon violador de l'Eixample”, qui surt de presó el maig de 2007, d'acord amb l'antic Codi penal: no s'ha rehabilitat, però ha complert 16 anys d'una condemna de 65 per 14 agressions sexuals. Torna a la presó l'octubre de 2009, en espera de la quarta condemna acumulada des que va sortir. El debat jurídic s'encén per la pressió social i la difusió d'estudis científics sobre delinqüents sexuals no rehabilitables.

- 14 S'hi inclouen, d'una banda, alguns dels temes d'interès social adscrits als epígrafs *reinserció social*, *violència domèstica* (maltractament infantil i abusos sexuals a menors), assetjament o al genèric *delinqüència* i, de l'altra, algunes de les problemàtiques que agrupem sota el paraigua de *risc d'exclusió* (transsexualitat i immigració). Cal dir, però, que no tots responen a la variable *vinculació mínima a la xarxa de relacions socials* descrita pel serial.

Referències

- ALLEN, R.C. *Speaking of Soap Operas*. 1a. ed. Chapel Hill, Londres: University of North Carolina Press, 1985. ISBN: 978-0807-8412-97
- ALTHEIDE, D. *Qualitative Media Analysis*. 1a. ed. Thousand Oaks, CA [Estats Units]: Sage, 1996. ISBN: 9788076190190
- ANDRÉS, F. *Els catalans a l'enquesta europea de valors*. 1a. ed. Barcelona: Proa, Institut Català de la Mediterrània, 2001. ISBN: 84-8437-239-1
- BERGER, P.; LUCKMANN, Th. *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires: Amorrortu, 2001 (original 1966). ISBN: 978-950-518-0097
- BERRIO, J. *Estudios sobre cultura contemporánea*. 1a. ed. Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1999. ISBN: 978-8449-0150-52
- BEST, J. (ed.) *Images of Issues. Typifying Contemporary Social Problems*. 1a. ed. Nova York: Aldine de Gruyter, Inc. 1989. ISBN: 978-0202-3667-39
- BRUNER, J. *Realidad mental y mundos posibles*. 1a. ed. Barcelona: Gedisa 2004. ISBN: 978-8497-8402-79
- BUCKINGHAM, D. *Public Secrets: Eastenders and Its Audience*. 1a. ed. Londres: BFI, 1987. ISBN: 978-0851-7021-00
- BUONANNO, M. “Come se. Realtà multiple e mondi possibili dell'immaginazione narrativa”. A: BUONANNO, M. (ed.) *Realtà*

- multiple. Concetti, generi e audience della fiction TV*. 1a. ed. Nàpols: Liguore, 2004, p. 7-34. ISBN: 978-8820-7368-11
- BUONANNO, M. *El drama televisivo. Identidad y contenidos sociales*. 1a. ed. Barcelona: Gedisa, 1999. ISBN: 978-8474-3275-41
- CAREY, J. W. (ed.) *Media, Myths, and Narratives*. 1a. ed. Londres: Sage, 1988. ISBN: 978-0803-9304-90
- CASETTI, F. *Cómo analizar un film*. 1a. ed. Barcelona: Paidós, 1991. ISBN: 978-84-493-2020-0
- CASETTI, F.; DI CHIO, F. *Análisis de la televisión. Instrumentos, métodos y prácticas de investigación*. 1a. ed. Barcelona: Paidós, 1999. ISBN: 978-8449-3066-55
- CASTELLÓ, E. *Sèries de ficció i construcció nacional: La producció pròpia de Televisió de Catalunya (1994-2003)*. Tesi doctoral, UAB [en línia], Barcelona, 2005. <<http://www.tesisenxarxa.net>> [Consulta: 15 de gener de 2006]. ISBN: 8468979171
- CASTELLÓ, E.; LÓPEZ, B. *Identitat cultural i societat a les sèries de ficció catalanes: dels discursos a la recepció* [en línia]. Barcelona: CAC, 2007. <http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/estudis_recerca/Identitatificcio.pdf> [Consulta: 10 de maig de 2008]
- DYER, R. "Introduction". A: DYER, R.; GERAGHTY, C.; JORDAN, M.; LOVELL, T.; PATTERSON, R.; STEWART, J. *Coronation Street*. 1a. ed. Londres: BFI, 1981, p. 1-8. ISBN: 978-0851-7011-03
- FISKE, J.; HARTLEY, J. *Reading Television*. 1a. ed. Londres: Methuen, 1978. ISBN: 978-0416-8556-09
- GERAGHTY, C. *Women and Soap Opera: A Study of Prime Time Soap*. 1a. ed. Londres: Polity, 1991. ISBN: 978-0-7456-0568-5
- GERAGHTY, C. "Continuous serial: a definition". A: DYER, R.; GERAGHTY, C.; JORDAN, M.; LOVELL, T.; PATTERSON, R.; STEWART, J. *Coronation Street*, 1a. ed. Londres: BFI, 1981, p. 9-26. ISBN: 978-0851-7011-03
- GIFREU, J.; GÓMEZ, L. "L'agenda temàtica electoral en televisió i premsa". A: PERICOT, J.; CAPDEVILA, A. (eds.) *L'espectre del tripartit. Comunicació política i comportament electoral a les eleccions catalanes del 2006*. 1a. ed. Girona: Documenta Universitària, 2009, p. 71-119. ISBN: 978-8492-7070-41
- GIFREU, J.; CORBELLÀ, J.; GÓMEZ, L.; AUBIA, L. "L'agenda temàtica electoral en televisió i premsa". A: PALLARÉS, F.; GIFREU, J.; CAPDEVILA, A. (eds.) *De Pujol a Maragall: comunicació política i comportament electoral a les eleccions catalanes de 2003*. 1a. ed. Girona: Documenta Universitària, 2007, p. 75-123. ISBN: 978-69742-30-7
- GINER, S. (dir.) *La societat catalana*. 1a. ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut d'Estadística de Catalunya, 1998. ISBN: 84-393-4496-1
- HERTOG, J.K.; MCLEOD, D. "A Multiperspectival Approach to Framing Analysis: a Field Guide". A: REESE, S.D.; GANDY, O.H.; GRANT, A.E. (eds.) *Framing public life. Perspectives on media and our understanding of the social world*. 1a. ed. Mahwah, NJ [Estats Units]: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers, 2001, p. 139-161. ISBN: 978-0-8058-4926-4
- HENDERSON, L. *Social Issues in Television Fiction*. 1a. ed. Edimburg: Edimburg University Press Ltd. 2007. ISBN: 978-0-7486-2532-1
- KOTTA, C.P. "Television Impact on Values and Local Life in Brasil" A: *Journal of Communication*, 1991, vol. 41, n. 1, p. 70-87. ISSN: 0021-9916
- LACALLE, CH. El discurso televisivo sobre la inmigración. Ficción y construcción de identidad. 1a. ed. Barcelona: Omega, 2008. ISBN: 978-84-282-1505-3
- LACALLE, CH. "Educar a través de la televisión: la representación del enfermo de sida en los formatos televisivos de ficción" A: *deSignis 7/8, Los formatos de la televisión*. Barcelona: Gedisa, 2005. ISSN: 1578-4223
- LIEBES, K.; LIVINGSTONE, S. "European Soap Operas. The Diversification of a Genre". A: *European Journal of Communication*, 1998, vol. 13, n. 2. ISSN: 0267-3231
- LIVINGSTONE, S. *Making Sense of Television. The Psychology of Audience Interpretation*. 1a. ed. Oxford: Pergamo Press, 1990. ISBN: 978-0415-1853-63
- NEWCOMB, H. *La televisione da forum a biblioteca*. 1a. ed. Milà: Sansoni. RCS Libri SpA, 1999. ISBN: 978-8838-3182-76
- O'DONNELL, H. *Good Times, Bad Times: Soap Operas and Society in Western Europe*. 1a. ed. Londres: Leicester University Press, 1999. ISBN: 978-0718-5004-67
- ORTEGA, M. *Les telenovel·les catalanes Poble Nou i El cor de la ciutat: una anàlisi demogràfica i des de la perspectiva de gènere*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona, 2002 [en línia] <<http://www.txd.cat>> [consulta: 18 de gener de 2004]. ISBN: 8468818410

RAMOS TRINTA, A. "News from Home. A Study of Realism and Melodrama in Brazilian Telenovelas". A: GERAGHTY, C., LUSTED, D. (eds.) *The Television Studies Book*. 1a. ed. Nova York: Arnold, 1997, p. 275-285. ISBN: 9780340662311.

SÀENZ, F. *Mitjans de comunicació i valors. Què volem que siguin els mitjans?* Barcelona: ESADE, Fundació Carulla, Ed. Barcino, 2008. ISBN: 978-84-7226-734-3

SCHUTZ, A. *El problema de la realidad social. Escritos I*. Madrid: Amorrortu, 2003. ISBN: 978-950-518-173-5

STRANGE, J. J. "How Fictional Tales Wag Real-World Beliefs: Models and Mechanisms of Narrative Influence". A: GREEN, M.C; STRANGE, J.J.; BROCH, T.C. (eds.) *Narrative Impact: Social and Cognitive Foundations*. 1a. ed. Mahway, NJ [Estats Units]: Lawrence Erlbaum Associates, 2002, p. 263-285. ISBN: 978-0-8058-3124-5

VASSALLO DE LOPES, M. I.; SIMOES BORELLI, S.H.; DA ROCHA, V. *Vivendo com a telenovela: mediações, recepção, teleficcionalidade*. 1a. ed. São Paulo: Summus Editorial, 2002. ISBN: 978-8532-3077-05